

ČASOPIS ZA KULTURU HRVATSKOGA KNJIŽEVNOG JEZIKA
IZDAJE HRVATSKO FILOLOŠKO DRUŠTVO
GOD. 49., BR. 1, 1 – 40, ZAGREB, VELJAČA 2002.

Hrvatski se jezik voli znanjem.

LINGVISTIČKI NAZIVI NA SREDNJOJUŽNOSLAVENSKOM PODRUČJU

Dalibor Brozović

Uvod

Koncem 2001. izašla je u Sarajevu knjiga *Jezik i demokratizacija* (Zbornik radova), *Language and Democratization* (Proceedings), u izdanju Instituta za jezik u Sarajevu, Posebna izdanja, knjiga 12, 349 stranica. Ta je knjiga zbornik referata održanih na Međunarodnom skupu “Jezik i demokratizacija” 21. i 22. rujna u Neumu. Skup je financiralo Ministarstvo vanjskih poslova Kraljevine Norveške u okviru programa suradnje Norveške i zemalja jugoistočne Europe. Organizatori su Historijsko-filozofski fakultet, Institut za istočnoeuropske i orijentalne studije Sveučilišta u Oslu (predstavnik dr. Svein Mønnesland, sveučilišni profesor, predsjednik Organizacijskog odbora) i Institut za jezik u Sarajevu (predstavnik dr. Ibrahim Čedić, ravnatelj Instituta, potpredsjednik Organizacijskog odbora).

U Neumu je bilo 25 pozvanih sudionika, po jedan iz Norveške i Švedske, jedna slavistica iz Beča i 22 sudionika iz Bosne i Hercegovine, Hrvatske i SR Jugoslavije (zastupljena i Srbija i Crna Gora), a još pet predviđenih bilo je spriječeno da dođu. Već u proljeću 2001. tiskan je program Skupa s 30 sažetaka budućih referata (od 30 predviđenih u zborniku je objavljeno 28). U svakom slučaju, tiskani sažetci omogućivali su sudionicima Skupa da svoja izlaganja (poslije dotjerana i tiskana) prilagode tezama iznesenima u sažetcima, da se slože s njima ili u konačnome tekstu iznesu protuargumente ako se ne slažu i misle drugačije.

Tematski okvir Skupa bio je u tiskanome pozivu ovako definiran: “Raslojavanje standardnih jezika u višenacionalnim zajednicama kao zakonita pojava u procesu demokratizacije, te raslojavanje standardnog jezika Bošnjaka, Crnogoraca, Hrvata i Srba kao konkretan čin.” U tiskanoj razradi toga okvira naveden je i odnos jezika kao genetskolingvističke kategorije (jezik kao dijasistem) i jezika kao sociolingvističke kategorije (standardni jezik). Mislim da je u tom kontekstu potrebno da citiram svoj sažetak – u njem se obrađuje upravo ta problematika:

Srednjojužnoslavensko područje obuhvaća prostor koji je naznačen njegovim imenom. To jest, to je područje, očito, jedno od južnoslavenskih, a među njima je srednje. Ta se kvalifikacija ne može odnositi ni na slovenski ni na makedonski ni na bugarski teren, jer su oni, sva tri, periferni u odnosu na južnoslavensku cjelinu (zapadna, odnosno jugoistočna periferija). Drugim riječima, srednjojužnoslavenskim područjem možemo nazvati samo prostor između slovenskoga, makedonskog i bugarskog terena. Njegovu središnju poziciju podržava i činjenica da on jedini graniči sa sva tri preostala, koji graniče samo s jednim ili s dva. Naziv *srednjojužnoslavenski* najbolje odgovara i dijasistemu koji obuhvaća sva četiri narječja kojima govore Bošnjaci, Crnogorci, Hrvati i Srbi, to jest kajkavsko, čakavsko, štokavsko i torlačko narječje (s više od dvadeset dijalekata). Nazivi tipa srpskohrvatski, koji su se u raznim dvočlanim varijacijama upotrebljavali i još se danas upotrebljavaju u značenju “srednjojužnoslavenski”, ne zadovoljavaju zbog bar tri razloga: sadrže imena samo dvaju od četiriju naroda, višestruko su mnogoznačni i beznadno su, nepopravljivo kompromitirani jezičnom politikom u obama nekadanjim jugoslavenskim razdobljima.

Slična je situacija i na standardnojezičnom planu. Standardni idiomi kojima se služe Bošnjaci, Crnogorci, Hrvati i Srbi, imaju materijalnu, sirovinsku dijalektnu osnovicu koja je u fonološkom, gramatičkom i osnovnoleksičkom pogledu novoštokavska, s razmjerno neznatnim razlikama. Zbog toga standardni idiomi kojima se služe navedena četiri naroda predstavljaju konkretizacije jednoga apstraktnoga modela, koji se realistički može nazvati *standardnom novoštokavštinom*. Razlike među tim idiomima odnose se manjim dijelom na nejednakosti u osnovici, a glavninom su posljedice uglavnom odvojenoga procesa standardizacije, to jest, dobrim im je dijelom različita civilizacijsko-jezična nadgradnja, osobito u hrvatskom i srpskom slučaju, a i procesi normizacije bili su uglavnom usporedni. Sociolingvistička teorija naziva standardne jezike sa zajedničkom sirovinskom dijalektnom bazom konkretnim varijantama apstraktnoga modela jednoga standardnog jezika. Tako se onda može govoriti primjerice o britanskoj i američkoj varijanti standardnoga engleskoga, o metropolskoj i brazilskoj varijanti standardnog portugalskoga, i sl. U svim takvim primjerima jedna je varijanta potomak druge nakon dužega razdvajanja, a standardnonovoštokavski slučaj razlikuje se od svih ostalih upravo time što se

uvijek radilo o razvojjima odvojenima i vremenski i prostorno i faktografski. Zato je posve netočno (a pomalo i neukusno) govoriti o razbijanju, rastavljanju, razdvajanju nekada tobože jedinstvenoga jezika.

Genetskolingvistička i sociolingvistička znanost imaju svoje zakone i potrebe. Nije ozbiljno nijekati njihove kabinetske činjenice o srednjojužnoslavenskom dijasistemu i o apstraktnoj standardnoj novoštokavštini, ali isto je tako u najmanju ruku neozbiljno prenositi takve činjenice na druge teme i nijekati da ono što su u kabinetskom smislu varijante standardne novoštokavštine, funkcionira za nacionalne kolektive koji se njima služe, posve jednako kao za sve druge njihovi standardni jezici, pa zato za te narode i je su standardni jezici.

*
* *

Iz teksta toga sažetka kristalno je jasno da se, ne samo što se mene osobno tiče, s hrvatske strane ne niječe ni genetska zajednica hrvatskih, bošnjačkih, crnogorskih i srpskih dijalekata ni zajednička osnovica standardnih jezika kojima se služe Bošnjaci, Crnogorci, Hrvati i Srbi, ali nikada nije postojao homogen zajednički standardni jezik koji bi se naknadno raspao na tri ili četiri dijela. Ne može se naći na hrvatskoj strani primjer iole ozbiljna teksta u kojem bi se nijekao bilo srednjojužnoslavenski dijasistem bilo standardna novoštokavština kao apstraktan zajednički model standardnih jezika na srednjojužnoslavenskom prostoru.

Dio priloga objavljenih u zborniku *Jezik i demokratizacija* polazi upravo od postavke da je do godine 1990. postojao jedan standardni jezik. Taj standardni jezik, pod srpskohrvatskim ili kojim drugim dvojnim imenom, prema tim je mišljenjima u devedesetim godinama nasilno “razbijen” na nekakve neprirodne nacionalne standardne jezike.

U nekoliko je referata izražena i misao da je međusobno razumijevanje u genetskoj lingvistici osnovni kriterij za razlikovanje jezika i dijalekata – dijalektni su idiomi kada se njihovi govornici međusobno razumiju, a radi se o različitim jezicima kada nema međusobnog razumijevanja. No ni u genetskoj lingvistici to nije osnovni kriterij. Svi su štokavski govori međusobno razumljivi i oni zaista pripadaju jednomu dijasistemu u rangju jezika, ali njemu pripadaju i kajkavski bednjanski i čakavski viški govor, gdje nema razumijevanja ni međusobno ni u odnosu na štokavske govore. Dakle taj kriterij nije pouzdan ni u genetskoj lingvistici, a kada je riječ o standardnim jezicima, jednostavno je besmislen.

Zbog svega toga prikazat ću u sljedećem broju *Jezika* neumski zbornik što podrobnije kako bi se što širi krug naših kroatista i uopće lingvista upoznao s izlaganjima na jednom međunarodnom znanstvenom skupu gdje se raspravljalo i o hrvatskom jeziku. No budući da je taj zbornik tiskan u samo 500 primjeraka,

koji će većim dijelom otići u vanjski svijet, donosim ovdje i svoj referat kako bi taj tekst postao dostupan i čiteljima *Jezika*. Mislim da je tu riječ o jednom zaokruženom izlaganju o najbitnijim pitanjima hrvatskog jezikoslovlja.

Referat

Riječ “nazivi” u naslovu ne odnosi se na termine niti je riječ o terminološkoj problematici, nego je riječ o nazivima kao imenima za idiome raznih rangova i kategorija. Naime, među problemima koji opterećuju jezikoslovnu znanost zauzima bez sumnje jedno od vodećih mjesta pitanje kako da se nazovu pojedini idiomi, radilo se u genetskolingvističkom smislu o jednome ili dva ili više jezika, ili pak o skupini dijalekata, a često i o pojedinome dijalektu. Naravno, bitna je bila odluka o rangu idioma u tome smislu, ali upravo je obilje nazivâ ponajviše otežavalo tu odluku, pri čemu je bilo teško izabrati jesu li veću smetnju pravili isti nazivi za posve različite idiome ili razni konkurentni nazivi za isti idiom. Može se slobodno reći da je ta problematika bila jednom od najvećih zapreka normalnomu razvoju primjerice afrikanistike ili amerindologije, ali slična ocjena vrijedi u većoj ili manjoj mjeri i za mnoga druga jezična područja.

Slavenski svijet nije u tom pogledu iznimkom, sjetimo se samo zbrke s nazivima *rutenski / rusinski / maloruski / ukrajinski*, pri čem je atribut *rusinski* bio dvoznačnim nazivom, jer se odnosio i na idiom koji i danas tako nazivamo, a on posve sigurno uopće nije ukrajinski. To naravno nije jedini takav slučaj na slavenskom sjeveru, navest ću još samo jedan primjer. Mnogi slavist danas ne zna da je u jednom dijelu XIX. stoljeća češki jezik nazivan “čehoslovačkim”, a slovački “ugarskoslovačkim” (československý, uhroslovenský), s time da je jasno kako to nazivlje nema nikakve veze s pridjevima “češko-slovački” ili “čehoslovački” kako su upotrebljavani u gotovo tri četvrtine XX. stoljeća. No prvenstvo nosi bez sumnje južnoslavenski teren s bogatim šarenilom pokrajinskih i širih naziva (osobito na slovensko-hrvatskom i na bosansko-crnogorsko-hrvatsko-srpskom prostoru), zatim s “ilirskom” zabunom, sa složenicama s oznakom *-slavenski* ili *slaveno-*, s natezanjem oko bugarsko-makedonskog kompleksa, itd., itd. Ovdje ćemo se pozabaviti samo centralnim dijelom južnoslavenskog prostora.

Srednjojužnoslavensko područje obuhvaća prostor koji je naznačen semantikom njegovih imena. To jest, to je područje, očito, jedno od južnoslavenskih, a među njima je srednje. Ta se kvalifikacija ne može odnositi ni na slovenski ni na makedonski ni na bugarski teren, jer su oni, sva tri, periferni u odnosu na južnoslavensku cjelinu, to jest, predstavljaju njezinu zapadnu, odnosno jugoistočnu periferiju. Drugim riječima, srednjojužnoslavenskim područjem mo-

žemo nazvati samo prostor između hrvatsko-slovenske granice na zapadu i srpsko-makedonske i srpsko-bugarske granice na jugoistoku. Njegovu centralnu poziciju podržava i činjenica da on jedini graniči sa sva tri preostala južnoslavenska terena, koji graniče samo s jednim ili s dva druga. Za sam naziv *srednjojužnoslavenski* nema mnogo potrebe u ovoj ili onoj zemljopisnoj struci, ali on je posve sigurno potreban u genetskoj lingvistici, u obama njezinim ograncima, povijesnoporedbenom i osobito dijalektološkome. Naime, naziv *srednjojužnoslavenski* najbolje odgovara dijasistemu koji obuhvaća sva četiri narječja (tj. skupine dijalekata) kojima govore Bošnjaci, Crnogorci, Hrvati i Srbi, to jest kajkavsko, čakavsko, štokavsko i torlačko narječje (s ukupno više od dvadeset dijalekata).

Za taj pojam *srednjojužnoslavenski* upotrebljava se već duže vrijeme a i danas cio niz naziva sastavljenih na ovaj ili onaj način od dvaju elemenata: srpskohrvatski, hrvatskosrpski, srpsko-hrvatski, hrvatsko-srpski, hrvatski ili srpski, srpski ili hrvatski, srpski/hrvatski, hrvatski/srpski jezik dijasistem. Ti dvojni nazivi ne zadovoljavaju zbog bar tri razloga, koja je vrijedno ovdje iznijeti:

- sadržavaju imena smo dvaju od četiriju naroda na koje se odnosi pojam *srednjojužnoslavenski* i tako zapostavljaju Bošnjake i Crnogorce;
- višestruko su mnogoznačni, jer *srpskohrvatski* znači normalno “hrvatski na srpski način”, *hrvatskosrpski* pak “srpski na hrvatski način”, onako kao što *tamnoplavi* znači “plav, ali na taman način”; *srpsko-hrvatski* i *hrvatsko-srpski* znači da se radi o dva odijeljena objekta, kao što se primjerice kaže da je poljska zastava bijelo-crvena, to jest gornja ploha bijela, donja crvena, kao da je, recimo, deklinacija hrvatska, a konjugacija srpska, ili obratno; *hrvatski ili srpski* i *srpski ili hrvatski* znači da je odnos kao “jabuke ili kruške”; *srpski/hrvatski* i *hrvatski/srpski* znači da se radi o dva sinonimna naziva za isti predmet, što i opet nije točno;
- svi su ti nazivi bespovratno, nepopravljivo kompromitirani jezičnom politikom u obama nekadanjim jugoslavenskim razdobljima, onom kraljevskom i osobito onom komunističkom, kada je otpor prema dvojnim nazivima bio kažnjavan bjesomučnim kampanjama, raznim progonima, sudskim osudama, gubljenjem radnog mjesta i slično.

Slična je situacija i u sociolingvističkoj problematici, osobito na standardnojezičnom planu. Standardni idiomi kojima se služe Bošnjaci, Crnogorci, Hrvati i Srbi imaju materijalnu, “sirovinsku” osnovicu koja je u fonološkom, gramatičkom i osnovnoleksičkom pogledu novoštokavska, s razmjerno neznatnim razlikama, osobito na liniji istok – zapad. Zbog toga standardni idiomi kojima se služe navedena četiri naroda predstavljaju realne konkretizacije jed-

noga apstraktnog modela, koji se realistički može zvati *standardnom novoštokavštinom*. Istina jest da se standardni jezici obično nazivaju imenima narodâ koji se njima služe kao materinskima, ali ima i nekih primjera da se naziv odnosi na dijalektnu osnovicu na kojoj se temelji određeni standardni jezik. Tako se sinonimno upotrebljavaju nazivi *standardni španjolski* i *standardni kastiljanski*, isto tako i *standardni talijanski* i *standardni toskanski*.

Razlike među standardnonovoštokavskim idiomima odnose se manjim dijelom na nejednakosti u dijalektnoj osnovici (iako ih ima i glasovnih, i naglasnih, i gramatičkih i rječničkih), a glavninom su posljedice odvojenih procesa standardizacije, to jest, dobrim im je dijelom različita civilizacijskojezična nadgradnja, prije svega u raznim strukovnim terminologijama, osobito u hrvatskom i srpskom slučaju, a i sami procesi normizacije bili su uglavnom samo usporedni, s time da su i započinjali u raznim razdobljima.

Sociolingvistička teorija naziva standardne jezike sa zajedničkom sirovinskom dijalektnom osnovicom konkretnim varijantama apstraktnoga modela jednoga standardnog jezika. Tako se onda može u sociolingvističkim raspravama govoriti primjerice o britanskoj i američkoj, a sada već i australskoj varijanti standardnog engleskoga, o metropolskoj i latinskoameričkim varijantama standardnog španjolskoga, metropolskoj i brazilskoj varijanti standardnog portugalskoga, o francuskoj i kvebečkoj varijanti standardnog francuskoga. Donekle je različit slučaj s francuskom, švicarskom (romandskom) i valonskom varijantom standardnog francuskoga i s uženjemačkom, austrijskom i švicarskom varijantom standardnog njemačkoga (naravno, takozvani *schwitzer-tüütsch* ostavljam tu po strani, to nije standardni idiom). U svim takvim slučajevima jedna je varijanta potomak druge nakon dužega geografskog razdvajanja, s time da je u prvo navedenim primjerima razdvajanje nastalo iseljavanjem, a u drugima je riječ o susjedstvu. Bitno je da se uvijek radilo prvotno o jednom jedinstvenom mladom standardnom jeziku, koji je naknadno ili ponesen u iseljeništvu, ili prihvaćen u susjedstvu s istom ili sličnom dijalektnom situacijom, i onda se tek tamo ponešto drugačije razvijao.

Slučaj sa standardnonovoštokavskim varijantama razlikuje se vrlo određeno od svih ostalih varijantskih odnosa, i to u nekim bitnim osobinama. Govoreći o tome zadržat ću se prvenstveno, ali ne isključivo na hrvatskome i srpskom primjeru, jer bi bošnjačka i crnogorska problematika često samo komplicirala samo izlaganje.

Prva je razlika u samome nastanku konkretnih varijantskih verzija u okviru nekoga apstraktnog standardnog jezika. Ostali primjeri, oni s početnim jedinstvom, već su opisani, a kod standardne novoštokavštine imamo drugačije, posve različite početke. Na hrvatskoj strani imamo prvo hrvatskocrkvenoslavenski razvoj s udjelima čakavštine, pa onda nekoliko različitih predstandardnih procesa (s dijalektima svih triju hrvatskih narječja), zatim od sredine

XVIII. stoljeća dvojni proces standardizacije, kajkavski na sjeverozapadu, novoštokavski u ostalim krajevima, pa od Ljudevita Gaja u 30-im godinama XIX. stoljeća općehrvatski novoštokavski proces standardizacije s različitim koncepcijama novoštokavske osnovice, i konačno, od konca XIX. stoljeća prevladavanje terenskih i koncepcijskih razlika u standardnome jeziku. Kod Srba pak imamo prvo srpskokrkvenslavenski razvoj, onda takozvanu slavjanoserpsku pismenost (elementi ruski i srpski crkvenoslavenski, ruski jezik i periferna novoštokavština) i od Vuka Karadžića standardizaciju centralnoga novoštokavskog idioma istočnije boje. Bošnjački je razvoj bio donekle sličan hrvatskomu, ali bitno jednostavniji, a crnogorski je u načelu kao srpski, samo u drugim zemljopisnim, dijalektnim i povijesnim uvjetima.

Iz iznesenoga se pregleda jasno vidi da su hrvatski i srpski proces jezične standardizacije tekli neovisno jedan od drugoga, da je sama standardizacija započinjala i u pojedinim se svojim fazama odvijala u različitim razdobljima, da se izbor novoštokavštine i u Hrvata i u Srba za osnovicu standarda dogodio ne zato što je to jedini zajednički dijalektni tip obaju tih naroda, nego zato što je to bilo u danim okolnostima iz različitih razloga najbolje rješenje za oba naroda. Očito je da ni u jednom razdoblju nije postojala ni materijalna ni duhovna identičnost jezičnoga standarda kod Hrvata i Srba. Razni pokušaji ujednačivanja, i oni idealistički i oni nasilni, nikada nisu uspijevali, kakve god sile iza njih stajale. Da je zaista postojao činjenično identičan standardni jezik za Hrvate i Srbe, ne bi čak u doba jugoslavenskoga unitarizma postojalo i beogradsko i zagrebačko izdanje partijskoga glasila *Borbe*. Ta se dva izdanja nisu razlikovala samo u pismu (ćirilica i latinica) i u refleksu jata (ekavica i ijekavica) nego i u mnogim drugim jezičnim pojedinostima, koliko god uredništvo nastojalo da ih bude što manje (primjerice, nikada nisu bili dopušteni hrvatski nazivi mjeseci). U to se svatko može lako uvjeriti u svakoj većoj knjižnici.

Zbog svega što je rečeno, očito je da je posve netočno (a ponekad i pomalo neukusno) govoriti da se u devedesetim godinama radi na standardnojezičnom razbijanju, rastavljanju, razdvajanju nekada tobože jedinstvenoga jezika. Zapravo se ništa senzacionalno nije dogodilo. S jedne su se strane u svim zemljama nekadanjega europskog socijalističkog svijeta jezici oslobađali socijalističke frazeologije i terminologije. To je opća pojava, netipična za standardnu novoštokavštinu. U njoj je pak došlo do vrlo ograničenih novina. Kako se u lingvističkoj publicistici najčešće govori o radikalnim promjenama u hrvatskoj standardnoj novoštokavštini, iznijet ću ovdje o kakvim se to "senzacionalnim" jezičnim novostima radi.

Pojavio se niz neologizama, što spontanih, što motiviranih purizmom srednjoeuropskoga tipa. No nije neobično ako se nakon ozbiljnih društvenih promjena pojavi nešto veći broj neologizama, tako je svagdje u svijetu. Osim toga,

nije jasno zašto bi od svih mogućih purizama samo onaj srednjoeuropskoga tipa bio zazoran i proskribiran (ali ne u mađarskom, njemačkom, češkom, slovačkom i slovenskom jeziku). Bilo je tu i nekih pretjeravanja koja su uglavnom ostajala bez posljedica, ali nema ljudske djelatnosti koja bi bila pošteđena od raznih pretjeravanja nekih pojedinaca. Zatim, izašli su iz uporabe neki leksemi i oblici koji su bili nametani i uvoženi. U najmanju je ruku prilično čudno osuđivati takva zbivanja, a ne izjašnjavati se o okolnostima koje su ih uvjetovale. I dalje, oživljene su mnoge riječi i fraze prisutne u Hrvatskoj u beletristici i u životu, ali su bile potisnute ili zabranjene nakon prvoga i osobito nakon drugoga svjetskog rata. Pri tom treba znati da se u Hrvatskoj u XX. stoljeću sva literatura XIX. stoljeća izdavala jezično “modernizirana”. U drugim se zemljama samo stara, jezično slabo razumljiva književnost izdaje u nefilološkim izdanjima prebačena u moderan jezik, a literatura posljednjih stoljeća, uglavnom razumljiva bez većih poteškoća, izdavana je u originalu. Samo je u Hrvatskoj bilo obratno – “modernizira” se samo Šenoa, ili Kumičić, ili Gjalski, valjda kako bi bili jezično što sličniji svojim srpskim suvremenicima, a stara, jezično mnogo slabije dostupna hrvatska literatura izdavana je u izvornoj verziji, valjda kako bi čak i čitateljsku publiku odbila od sebe (jer u drugih Južnih Slavena nema adekvatnih pojava). Danas se djela iz hrvatskog romantizma i idealizma počinju izdavati u izvornom jeziku, a to onda, naravno, ima odraza i u samoj hrvatskoj suvremenoj jezičnoj stvarnosti.

Nepravde i neistine izazivaju reakcije, koje ne mogu uvijek biti objektivne, to ne bi bilo u skladu s ljudskom naravi. Nema sumnje da u Hrvatskoj ima pojedinih jezikoslovnih laika i amatera koji niječu postojanje srednjojužnoslavenskoga dijasistema na genetskolingvističkome i apstraktne standardne novoštokavštine na sociolingvističkom planu. Razumije se da to nije ozbiljno. Da postoje samo kajkavski i čakavski dijalekti s jedne strane i samo torlački dijalekti s druge, najvjerojatnije bismo operirali s dva zapadna južnoslavenska dijasistema (slovenski bi tada bio treći), ali dijalekti štokavskoga narječja, nenovoštokavski i novoštokavski, s postepenim prijelazima od zapada na istok, bez ikakve sumnje onemogućuju takvu podjelu. Isto tako, razvitak standarda na uglavnom istoj novoštokavskoj dijalektnoj osnovici onemogućuje bilo kakva negiranja same standardne novoštokavštine. No nema nikakva iole razumljiva razloga zašto bi, recimo, baš samo lingvistika bila pošteđena od diletantizma.

Genetskolingvistička i sociolingvistička znanost imaju svoje zakone i potrebe. Nije ozbiljno, vidjeli smo, nijekati njihove kabinetske činjenice o srednjojužnoslavenskom dijasistemu i o apstraktnoj standardnoj novoštokavštini, ali isto je tako u najmanju ruku također neozbiljno prenositi takve činjenice na druge teme. Kada god naletim na takvo ponašanje u profesionalnih lingvista, zapitam se jesu li zaista neupoznati s činjeničnom jezičnom stvarnosti, ili to

samo glume. Jer nemoguće je nijekati da svatko odmah prepoznaje je li kakav konkretan tekst pisan ili izgovoren u hrvatskoj ili srpskoj verziji standardne novoštokavštine, to jest u onome što se u sociolingvističkoj terminologiji zove standardnojezičnim varijantama. Isto je tako nemoguće nijekati da ono što su u kabinetskom smislu varijante standardne novoštokavštine funkcionira za nacionalne kolektive koji se njima služe, posve jednako kao što za sve druge iste takve kolektive funkcioniraju njihovi standardni jezici, pa zato za narode na srednjojužnoslavenskome prostoru to i jesu njihovi standardni jezici. Ne možemo vjerovati (ni prihvatiti) da primjerice Brazilac ne mora svakodnevno imati neprekidno u vidu znanstvenu činjenicu da je njegov materinski standardni jezik zapravo konkretna varijanta apstraktnoga portugalskog standardnog jezika, a svijest Hrvata ili Srbina (a također i Bošnjaka i Crnogorca) morala bi uvijek biti dvadeset i četiri sata opterećena sličnim takvim spoznajama.

Pogovor

Rekao bih da je u ovome ovdje prenesenu izlaganju (*Zbornik*, str. 25.–30.) prikazana sustavno, ali sažeto sva osnovna jezična problematika na srednjojužnoslavenskom prostoru i s genetskolingvističkog i sa sociolingvističkoga stanovišta. Mislim da je jasno zašto se u hrvatskome jezikoslovlju prvenstveno kabinetskim temama (dijasistem u rangu jezika, apstraktna standardna novoštokavština) posvećuje manja pozornost nego životnoj, praktički operativnoj problematici standardnoga hrvatskoga jezika koja se tiče pismenosti cijeloga jednog naroda. Činjenice kabinetskoga karaktera treba kabinetski i proučavati, ne treba ih nijekati, razumije se, ali u praksi ih je dovoljno konstatirati i ići dalje. Iza eventualnih zamjerki takvu stavu mogu stajati samo sumnjivi motivi.

Sažetak

Dalibor Brozović, sveuč. prof. u m., Zagreb
UDK 001.4:811.163.42, znanstveni članak,
primljen 25. siječnja 2002., prihvaćen za tisak 1. veljače 2002.

Linguistic Terminology in the Central South Slavonic Area

At the International philological meeting "Language and Democratization" in Neum in September of 2001, a number of participants came forward with the idea about the break down of the alleged "common Serbo-Croatian standard language" into three or four national standard languages. The author rejects those ideas with the necessary theoretical explanations.